

SEBŐK MELINDA

Kovács András Ferenc
Babits-parafrázisai

SEBŐK MELINDA (1979) Budapest

Szépen könyörgök, megsegíts, Babits Mihály!
(KAF: *Babitsolás*)

„A költők [...] egymásnak felelnek idő és tér távolságain át. Egy lehetséges életmagatartás egyszer megtalált kifejezése fölébreszti a másik attitűd öntudatát, s akkor az is kifejezést keres. Ez a világirodalmi hatás lélektana. Homérosz fölébreszti Vergiliust, Vergilius Dantét, és a századok nem számitanak. Egymás nyelvén felelnek egymásnak: ez a világirodalmi tradíció. Egymás formáit, képeit, témáit veszik át. Nincs tökéletes eredetiség. [...] Lehet a szavaknak új értelmet adni, lehet egy-egy új szót is csinálni: de *csupa* új szóval nem lehet beszélni”¹ – Babits Mihály *Az európai irodalom története* előszavában megfogalmazott gondolatai, vagyis az irodalmi tradíció felélesztése, idő és tér távolságain át egymásnak felelő művészek párbeszéde igen gyakori jelenség a kortárs magyar lírában. Egymással párbeszédet folytató művek hatáslélektani párhuzamaira érdekes példát adhat a kortárs irodalom néhány alkotója, akik előszeretettel alkalmaznak olyan poétikai eljárásokat, mint az idézés, allúzió, parafrázis, stílusimitáció, paródia, címazonosság. Az átvett idézetek, motívumok, témák ismétlődő szövegállomásának megértése csak akkor válhat teljessé, ha a forrásszöveget is (fel)ismerjük. Az előző olvasmányokkal folytatott dialógus, az intertextuális eljárások vizsgálata különös kihívást jelent a negyedik Forrás-nemzedék vezéralakjaként ismert Kovács András Ferenc lírai műveinek elemzésekor.

Kovács András Ferenc nagy műveltséganyaggal dolgozó költő, allúzióival, asszociációival régebbi és mai szövegek együttozvasását úgy tudja megvalósítani, hogy párbeszédre hív: az irodalmi hagyomány kapcsolataiban új dimenziókat nyit meg. Költeményeiben a lírai hős néha meghatározatlan, fiktív maszkok mögé bújik, vagy különböző szövegalkotói módon idézi mestereit. Kovács András Ferenc költői maszkok mögött rejtőzködő formaművész, virtuóz szerepjátékos, az intertextualitás és az interperszonalitás nagymestere. A lírai hős néha meghatározatlan: Lázár René Sándor, Alekszej Pavlovics Asztrov, Jack Cole, Caius Licinius Calvus cserélgetett, fiktív maszkja mögé bújik, vagy különböző szövegalkotói módon idézi mestereit. Az elődök fáján termett gyümölcsöket válogatás nélkül learatja, szinte bárkinek a hangján képes megszólalni: a *Tündér változatok műhelye a világ* Berzsenyit, a *Szénaillat* Arany Jánost, a *Követ a magasba* Illyést és Adyt; *Születésnapomra. Plágium!* József Attilát, az *Árdeli szép tánc* Weöres Sándort hívja párbeszédre.

A nyelvjáték, a parafrázis töredékesség, a stílusimitáció, a maszkos intertextualitás, a szerzői én felszámolása, a szerepvers többértelműsége költészetének meghatározói. Noha az ezredforduló körül az intertextualitás hatványozottabban van jelen a költői szövegalkotásban, a pretextusokkal való kölcsönviszony, a más hangján való megszólalás, a személyiség háttérben hagyására való törekvés, a költői szerepminták megvalósítása Babits költői gyakorlatának is jellemzője. Az első két kötet verseit átszövik a kulturális utalások. Babits maga vallja a *Levelek Iris koszorújából* kötet második kiadásához írt előszavában, hogy „régii napok illata szívódott szövetébe”. A verscímben is megidézett Homérosz, Horatius, Zrínyi és Arany János éppúgy a vers szervező-teremtő inspirálója, mint Poe, Whitman, Longfellow vagy Schopenhauer, Nietzsche és Bergson. Az intellektuális rétegzés, a versformák tudatos használata mellett több intertextuális jelenségre is találunk példát írásművészetében: az „Odi profanum vulgus et arceo” szó szerinti fordítása az *In Horatiumban*, a Vergilius- és a Szent Ágoston-szövegvéttelek a *Timár Virgil fiában*, a Vörösmarty-tradíció továbbélése *A könnytelen könnyeiben* a pretextussal való kölcsönviszony kiváló példái. Mind a három műalkotás tudatosan feszíti szét a szöveg határait, miközben intertextuális olvasással visszatérhetünk az indukáló szöveghelyekhez. Babits is párbeszédet folytat tehát a kulturális hagyománnyal, nemcsak a posztmodern alkotók! S jól tudja ezt Kovács András Ferenc is, mikor így nyilatkozik: „a világegyetem csu-

pán egyetlen költemény – ...sokan írják. Egyszerre többen. Örökkön egy időben. Variálgatván. Nemzetek és nemzedékek. Főleg egyéni poéták. Folyamatosan. Egyetlen metafora felé. Valami mindig valaminek a parafrázisa. Csupa eredeti plágium, csupa eredendő palinódia, egyedül üdvözítő palimpszesztus: egymásra rakódó láthatatlan írás.”²

Kovács András Ferenc a legkülönfélébb poétikai eljárásokkal vállalja a babitsi hagyományt. Költészetében Babits alakja kulcsversek, motívumok megidézésével, szó szerint átvett idézetekkel, Babits-vers vagy -fordítás mottóként való beemeléssel, a versnyelv és a -forma stílusimitációs költői játékával van jelen. Már az 1995-ös *És Christophorus énekelt* kötetben olvasható az *Esztergom, Előhegy, augusztus*, majd a legtöbb ezredforduló utáni kötet megidézi Babits alakját. A 2000-ben megjelent *Kompletórium* kötetben a *Sibi canit et musis* és a *Pro Domo*, a 2001-es *Téli prézli*ben a *Szüreti ének* és a *Babitsolás*, a 2002-es *Aranyos vitézi órákban* a *Babits Mihályhoz* és a *Messzebb... messzebb...*, a 2003-as *Fattyúdalokban* a *Transzeuróp laporelló*, a 2011-es *Bohócöröklétben* a *Rigmus a könyvről*, valamint a *Redakció ad absurdum*. A költő egy-egy alkotást több kötetbe is beválogat, így lesz például a 2014-es *York napsütése zengő tombolás* nyitó verse ismét a *Sibi canit et musis*, amelyet a *Pro Domo* követ. Bármelyik költeményt olvassuk is, mindegyik Babits-parafrázis arra a kérdésre keresi a választ, miként szólalhat meg egy 20. század eleji költő a kortárs líra kontextusában. A továbbiakban néhány vers bemutatásával azt vizsgálom, feloldódik-e a szöveg az intertextuális hálóban, és hogyan változik a jelentés.

A *Sibi canit et musis* – vagyis csak önmagának és a múzsáknak énekel – költemény címe és motója Balassit, hangneme is a régi magyar költészetet idézi. A vers alliteráló sorában azonban: „Szatmáron születtem színésznőből lettem” saját életrajzi adatait fedi fel a költő. Azáltal, hogy Karinthy híres Babits-paródiájára („Szekszárdon születtem, színésznőt szerettem”) reflektál: a verssort új kontextusba helyezi, saját személyes sorsára vonatkoztatja. A harmadik versszak költői valóságában a mesterek megnevezése között ismét szerepel Babits:

*Babitsot böngésztem Balassit Rimayt
Elbitangolt múltak megbűnhödt fiait
Apám is fölnevelt nagy magyar téka
Így lettem Pallásnak fanyar ivadéka.*

A szintén a régi magyar költészetet felidéző, Kovács András Ferenc nevét rejtő akrosztikonnal záruló költemény tehát polifón, több hangon szól egyszerre, többféle kulturális réteg rakódik rá: Balassitól Rimayn és Babitson át Karinthyig.

*Béesett két szemem mint az írott képnek
Kódorgó nyomomba más remények lépnek
Azért függök Isten átkán segedelmén
Fordulna már felém ha megérdemelném.*

Bonyolultabban rétegzett szöveg a *Pro Domo*, aminek központi szereplője szintén Babits. A Kovács András Ferenc-vers részben *A lírikus epilógja* szonett újraírása. A híres ars poetica Babits legkorábbi versei közül való, már 1903-ban elkészült, 1908 decemberében a Szeged és Vidéke folyóiratban *Csak én* címmel jelent meg, majd az 1909-es *Levelek Iris koszorújából* kötet zárásaként már *A lírikus epilógjaként* szerepelt. A schopenhaueri–nietzsche-i filozófia élményrétegeiből táplálkozó versben³ a kifejezhetőség kételyei közt vívódó lírai én, a mindenség utáni vágyát próbálja megvalósítani, miközben csupán szubjektív tapasztalatait tudja kifejezni: „Csak én bírok versemnek hőse lenni”. A Kovács András Ferenc-versben „Csak én írok, versemnek hőse: semmi” citátum bravúros szójátékai ironikusan utalnak szerző és a szöveg viszonyának eltávolodására, a saját szerzői én elvesztésére, az elbizonytalanodó én textusaira. A költő alteregóival nyomatékosítja, hogy önmagukat csak mások által tudjuk megvalósítani. A 2011-es *Bohócöröklét* kötetben ismét újraírja *A lírikus epilógját*: *Redakció ad absurdum – Egy lírikus epilógja (Babits redaktor úrnak)*: „Ha még bírok versenyben hős se lenni” – játékos parafrázis a művészlét degradálódására utal.

A személyesség–személytelenség dilemmája *A sötét tus, néma tinta* kötetet nyitó haikuból is kiolvasható: „Önarc vagy énar / tört vonás – rongyos tusrajz, / hegedt papírkarc” (*Képtelen arc, fény*).

A darabjaira hullott lírai hős alapproblémájának, a szubjektum decentralálásának a zárlatban haikuformára variált korábbi szonettjében is hangot ad:

*[Ki dolgozószobámban
Időzget, írni próbál –
Nem én vagyok sosem. Más
Mindig a benti.*

*(Ez érthető, közismert.)
Talán Lázáry, Jack Cole,
Calvus lehet, vagy Asztrov –
Senki s akárki,*

*Csak én nem... Olykor
Mindenki éppen „alkot” –
Helyettem ír benn,*

*S nem tudom: ki ír,
Mit ír, s kinek nevében,
Névtelen úrben?]*

Babitscsal való stílusimitációs játék a *Messzebb... messzebb...* és a *Transzeuróp laporelló*. Mindkettő a *Messze... messze* Babits-vers utódja, annak strófáit variálja. Amíg Babits képzeletbeli utazást tesz, addig Kovács András Ferenc valós élményt rögzít. A 2000 nyarán Lisszabontól Berlinig tartó utazás ihlette lírai darabjaihoz az alábbi lábjegyzetet fűzi: „A vers háttere, valamint a költemény indítéka egy hosszú, transzeurópai vonatút, az ún. Literaturexpress Europa 2000, amely egy összeurópai projekt eredményeként, illetőleg folyamánként más összeurópai írók és költők és szervezők társaságában folyt le dél-északi (illetőleg: minden) irányban, Transzeurópában, 2000. június 7. és július 14. között, a következő útvonalon: Lisszabon – Madrid – Bordeaux – Párizs – Lille – Brüsszel – Dortmund – Hannover – Malbork – Kalinyingrád – Vilnius – Riga – Tallinn – Szentpétervár – Moszkva – Minszk – Breszt – Varsó – Berlin.”⁴ A vers hangulati-stiláris hasonlósága ellenére a kortárs költő verse címével azt is sugallja, mennyit változott Európa vagy az Európáról való gondolkodás az elmúlt évtizedekben. Jó példa erre akár a spanyol táj rajza:

*Spanyolhon. Tarka hímű rét.
Tört árnyat nyújt a minarét.
Bus donna barna balkonon
mereng a bibor alkonyon. (Babits)*

*Madrid. Spanyolhon. Semmi rét.
Se donna, balkon, minarét.
Csak múzeumban lótfutás...
Magány. A sarkon skót dudás. (KAF)*

Amíg a *Messzebb... messzebb...* páros rímű jambusi négysoros; párdarabja, a *Transzeuróp laporelló* négy sorba tördelt álarcos leoninus:

*Madridig érve a százhét
Író épp tovamász, szét:
Elmesötétbe foly át,
Mint a Boschok s a Goyák.*

Kovács András Ferenc *Szüreti éneke – Hódolat Babits Mihálynak* szintén leoninus, a rímes időmérték mesteri megformálása. Babits *Új leoninusok* című alkotása 1910-ben jelent meg a Nyugat-

ban, a vers kézírata azonban már 1908 nyarán elkészült. Babits tudatosan kísérletezett ezzel a versformával, amelyet – mint Juhász Gyulának 1908 augusztusában küldött leveléből kiderül – ő szeretett volna meghonosítani: „Leoninusokat még akarok írni: örülök, hogy találtam egy versformát, melynek multja van ugyan a magyar költészetben, de jelenleg senkitem használja kivülem: legfőlegb utánzóml! E formának [...] különös dekadens hangulata van.”⁵ Kovács András Ferenc tökéletes „utánzója” lett Babitsnak, a hibátlanul lüktető rímes disztichon nem csupán versformában, hanem dekadens hangulatában is felidézi elődje versét.

*Ősszel a hegy leve csurran, a nyári öröm tovasurran:
távol a dús aratás, dörmög a lusta darázs. [...]
Ködben a hegy leve csordul: a föld már tél fele fordul...
Őszül az ég: havazik, s álmodozik tavaszig. (KAF)*

*Kékek az alkonyi dombok, elülnek a szürke galambok
hallgat az esteli táj, ballag a kései nyáj. (Babits)*

Kovács András Ferenc szintén mesterének hódoló verse a *Babits Mihályhoz* című szonett, amely a Nyugat 1910. januári számában megjelent Arany Jánoshoz írott vers ikerdarabja. A kortárs művész egyik vallomásában így nyilatkozik az Arany–Babits párhuzamról: „az epikus Arany János arca leginkább az esztéta Babits Mihály arcára emlékeztet... De figyelmeztet is: a szintetikus látás állandó lehetőségére, a művek jelenvalóságára, a világliteratúra messziségére és közelségére. Mert vannak adottak, olyan vissza-visszasajgó szellemi pontok is, ahonnan a viszonylatok a bemérhető végtelenbe csapnak át.”⁶ Arany János életműve Babits egyik meghatározó fiatalkori élménye. Ahogyan Babitsnak Arany, a kortárs költőnek Babits a példakép, az apakép, a mester, magatartás-, habitusbeli és irodalombölcseleti minta. A posztmodern lírikus szinte szó szerint lemásolja Babits Arany-sonettjét: csak a címet és néhány szót, toldakékmorfémát változtat meg. A kortárs költő hunyt mesterét éppoly segélykérő hangon szólítja meg, mint Babits 19. századi példaképét:

*Hunyt mesterem! ma hozzád száll az ének:
ládd, léha gáncsok hangom elborítják
s mint gyermek hogyha idegenbe szidják
édesapjához kapaszkodni tér meg.*

A Babits-vers parafrázisa azonban nem teljesen azonos eredetijével! A *panaszkodni / kapaszkodni* főnévi igenevek új kontextusa megváltoztatja a vers eredeti üzenetét. A kapaszkodás egyrészt biztos menedéket, fogódzót jelent, másrészt Babits gazdag műveltséganyagot rejtő, tágas égboltként magához húzó művészetét is sugallja, amihez fel kell kapaszkodni, mert „Isten fogai közt önnön próféciáiban őrlődő Babits Mihály, [...] elbocsátott vadként, magányosan lakja a magyar líra magaslatait”.⁷ A *lantom / hangom* és *hangosok / lantosok* szójáték és szócsere is módosítja a jelentést („és jönnek az új hangosok sereggel”). A lant Arany János-, a hang elnémulása Babits-reminiszcenciákra utal. A kortárs alkotás azt mutatja, hogy ugyanazon versszöveg az idő távlatában bizonyos szempontból más jelentést kap. Ugyanakkor a szövegek azonossága a művészlét örökös dilemmáira is rávilágít: a 20. század eleji életérzés, a költő válsága megismétlődik az ezredfordulón. Az ikerszonettek hasonló léthelyzetet érzékeltetnek. Kovács András Ferenc Babits költői válságával és saját kételyeivel egyszerre szembesíti az olvasót, mikor lemásolja elődje versét.

A marosvásárhelyi költő Babits iránti hódolatának legszebb példája a *Téli prézli* kötet epilógusa, a *Babitsolás*, amely nem csupán címében játszik rá a *Balázsolásra*, hanem alcímet is mesterétől választ: *Egy lírikus epilógja*. A kortárs vershez fűzött lábjegyzetben a következőket olvashatjuk: „Egy általam válogatott Babits-verseskötet (*Holt próféta a hegyen*) utóhangja. Egyik trimetere szó szerint is a *Balázsolásból* való.” „Segíts! Te már mindent tudsz, túl vagy mindenem” szó szerinti Babits-idezeten túl, a Kovács András Ferenc-fohász műfaji-stiláris allúzió, bravúros tartalmi-formai bekebelezése és egyben átalakítása az eredetinek. Bár a kortárs vers tizenhat sorral hosszabb, a klasszikus időmérték, a jambusi trimeter és dimeter szabályos váltakozása, a mű szerkezeti egységét fel-

építő ismétlődő alakzatok, a segélykérő hangnem, a beszédmódok (megszólítás, felszólítás, óhajtás, könyörgés, tiltás) tökéletesen imitálják az 1937 nyarán keletkezett költeményt. Amíg a *Balázsolás* a beteg költő lélekállapotának kifejezése, aki a halálos kórtól szenvedve a gégeműtét előtt visszanyeri gyermeki bizalmát a Balázs-áldás erejében, addig a *Babitsolás* a versírás gyötrelmeit boncolgató művész lélekállapotának a tükre, aki felidézi gyermekkori emlékeit, hogy megerősítse bizalmát Babits ihlető erejében: „Szépen könyörgök, megsegíts, Babits Mihály! / Megint, mint eddig annyiszor, / Ha torkom elszorult, ha épp szorongtam én.” Amíg Babits a torokgyík kízó gyötrelmeiben Sebasta püspökétől kér védelmet, addig a kortárs művész a költőlét problémáiban Babbitstól vár enyhülést. Egyértelmű tehát a lélek szavát közvetítő magányos művész és a gyógyító szent, a naiv gyermek és az okos felnőtt sorsának párhuzamba állítása. A vers beszélője úgy fohászodik a költői hangért, szóért, mint elődje a *Jónás imájában*. A naiv, bizakodó gyermek eljut a kiábrándult, létbizonytalan-ságban vergődő felnőtt vallomásáig:

*Csikókoromtól vagy velem, mint teljes ön-
Magam, te titkos mesterül!*

*Váratlan ért a férfikor,
Hol égi pályák fénygerince ködbe vész
Csikordulón – s meg is törik
A minden és a semmi közt.*

A számvetésként is értelmezhető vers számos Babits-evokációt rejt, így a *Babitsolás* nem csupán egy-egy költeményt von be intertextuális hálójának szövedékébe, hanem több műalkotással (József Attila-, Pilinszky-versekkel) is párbeszédet folytat, miközben ironikusan ad hangot a babitsi mérce degradálódásának: már nem divat a múgond, a klasszikus forma, a tudás, a szépség, az esztétikai érték:

*s rólad beszél
Ma még az is, ki ellened zsörtöl, leszól
Barbár divatból, mert nyomaszt,
Nehéz a múgond – kőkemény, ki klasszikus
Komor szobor!... S a régi láz
Nem lázadás, s az áldozat sem érthető
Poéta-póz!... Túlzásba vitt
Aszkéta-máz, rögeszme lett a Szép, megunt
Erény s arány, rideg fölény
Fitogtatása, mit sem ér: kimért, fölös
Tudás a forma!*

A költői hang elvesztésétől való félelemben, az alkotás személyes gyötrelmeiben csak Babits szellemi magaslatai menthetik meg a művészek süllyedő szigetét. Babits emberi-művészi példája: a titkos mester, a tanár, a bölcs Prospero, ógörög tragédiák tört metrumának fordítója, a mindenség tudója, az okos felnőtt, a mártír, a szent emberi-isteni alakja válik hangsúlyossá. A szövegben cikáznak a jelölt vagy jelöletlen idézetek. A mű Shakespeare- és Szophoklész-fordítások mellett több Babits-verssel is párbeszédet folytat. A vers dinamikus szöveghálójában a verssorok eredeti jelentésüket megtartva, majd abból kiszakadva sokirányú, polifón értelem-összefüggést hoznak létre többek között a *Jónás imája* (elszorult a torkom, némaság), a *Fortissimo* (a menny süket), a *Sziget és tenger* (süllyedő sziget), az *In Horatium* (Ne légy elégedett!), a *Szimbólumok* (Nunquam revertar! / Ne mondj le semmiről!), a *Lírikus epilógja* (személyes személytelen, vak, vágyakozni szenvedés), a *Sunt lacrimae rerum* (tárgyak és dolgok), a *Jónás könyve* (Jónás az Úrt), *Az elbocsátott vad* (bocsáss el, bolyong), *A Gazda bekeríti a házát* (Gazdám) egy-egy parafrázisával, allúziójával. Babits Kovács András Ferenc versében szentté válik, szakralizálódik, transzcendens magaslatokba emelkedik: „Bocsáss utamra, s megbocsáss, Babits Mihály, / Gazdám, hogy úgy tegeztelek, / Miképpen egymást koldusok, Jónás az Úrt, / Ahogy csak szenteket szabad”.

Kovács András Ferenc intertextuális játékaival időbeli szakadékokat ível át. Azonos versformába emel be szövegeket, és ezáltal a líra átalakul, átértelmeződik. Úgy tágítja ki a költészet határait, hogy folyton változó kapcsolódásainak asszociációival más fénytörésben mutat meg egy-egy ismert szöveget. Költői világában az idézetek mozaikjaiból alkotott szöveg válik elsődlegessé. Babits-átírataiból arra a kérdésre kapunk választ, mit jelent Babits régi hangja a mai olvasónak. Ahogyan Babitsnak Arany János, Kovács András Ferencnek Babits az apakép, a költőóriás, a zseni, az irodalombölcseleti minta. Mindketten tudatosan vállalják mesterük költői hagyományát. A kortárs lírikus *Babits Mihályhoz* írott szonettje és *Babitsolás* című nagy ívű költeménye bizonyítják leginkább, hogy az újklasszicista nyugatos költőelőd megidézésében az allúziók, a reminiscenciák, a stílusimitációk vagy a parafrázisok nem csupán nyelvi-ritmikai játékok, mint más szerepminták (többek között a Berzsenyi-, a Csokonai vagy akár a József Attila-rájátszások) esetében! Babits etikai-esztétikai szemlélete meghatározó művészi pályája alakulásában. Fiktív maszkok helyett a szubjektív megnyilatkozás, a vallomásos hangnem is egyfajta „mester-tanítvány” viszonyt sejtet. Babits első költői korszakára jellemző intellektuális rétegzés egyrészt bizonyos poétikai eljárásokkal való azonosulást jelent a kortárs művész számára, másrészt a Babits-intertextusok és -parafrázisok rávilágítanak a költői magatartás azon aspektusaira is, miszerint csakis a „poeta doctus” gazdag műveltséganyagot rejtő szellemi magaslataihoz lehet felkapaszkodni. Babits erkölcsi emlékezetének megidézése, emberi-művészi példája az alkotás személyes gyötrelmeiben vívódó művész menedéke. Babits írja *Az európai irodalom történetében*: „bizonyos távolságból nagyon is nyilvánvaló, kik azok a nagyok, akik egymásnak felelnek”.⁸ Ezt a babitsi értelemben vett korszerű párbeszédet teljesítik Kovács András Ferenc (poszt)modern parafrázisai.

JEGYZETEK

¹ BABITS Mihály, *Az európai irodalom története*, Auktor, Budapest, 1991, 13.

² Kovács András Ferenc, *Scintilla animae*, KOMP-PRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1995, 131.

³ A Babits-versben „A világ az én képzetem” (Schopenhauer: *A világ mint akarat és képzet*), valamint a „vágy nyila” (Nietzsche: *Im-igyen szóla Zarathustra*) schopenhaueri–nietzschei eszmék problémái körvonalazódnak. Ezt a problémát boncolgatja Rába György is *Babits Mihály költészete* kötetében (Szépirodalmi, Budapest, 1981, 17–20.).

⁴ Kovács András Ferenc, *Aranyos vitézi órák*, Mentor, Marosvásárhely, 2002, 97.

⁵ Babits Mihály Juhász Gyulának 1908. augusztus 26. előtt írott levele, *Babits Mihály levelezése 1907–1909*, Szőke Mária (s. a. r.), Akadémiai, Budapest, 2005, 111.

⁶ Kovács András Ferenc, *Scintilla... i. m.*, 27.

⁷ Kovács András Ferenc, *i. m.*, 156.

⁸ BABITS Mihály, *Az európai... i. m.*, 13.

